

نقش آب و هوا و تنوع اقلیمی در فرایند توسعه گردشگری استان لرستان

بهروز امیری یاراحمدی، نورالدین سپهوند، معصومه قوامی

چکیده

می دانیم که آگاهی از شرایط اقلیمی جهت برنامه ریزی در خصوص چگونگی گذران اوقات فراغت در زمانهای مختلف بسیار سودمند می باشد. هدف از این تحقیق بررسی رخداد های آب و هوایی و اقلیمی جهت توسعه گردشگری استان لرستان می باشد. برای بررسی این رخداد های آب و هوایی از اطلاعات اقلیمی در قالب فایل های رقومی از سازمان هواشناسی کشور (طی یک دوره آماری ۳۰ ساله) استفاده شده است. استان لرستان در منطقه ای از کشور واقع شده که عوارض و پدیده های جغرافیایی موجبات اعتدال آب و هوا را فراهم ساخته به طوری که گستره استان دارای تنوع آب و هوایی است. ناحیه کوهستانی شمال استان از اقلیم سرد کوهستانی برخوردار بوده و دامنه ها و دشت های میان کوهی دارای آب و هوای سرد کوهستانی می باشد. بخش های جنوب و غربی استان در زمستان از اعتدال هوا و در فصل تابستان گرما، هوای مسلط این منطقه است. در نتیجه به دلیل شرایط اقلیمی مناسب و اعتدال هوا می توان در تمام فصول سال از ظرفیت های این استان جهت برقراری ارتباط با کشور همسایه (عراق) و همچنین بازدید کاروان های راهیان نور از مناطق جنگی را برای تبادل مسافران و زائران اماکن مذهبی و فرهنگی، فراهم ساخت.

واژه های کلیدی: اقلیم، گردشگری، توریسم، استان لرستان

مقدمه

هر گردشگر علاقمند به دانستن وضعیت آب و هوای منطقه مورد نظر پیش از مسافرت است و هواشناسی می تواند این اطلاعات را در اختیار گردشگران و نیز مسئولان امور گردشگری قرار دهد. پیش بینی های دراز مدت این امکان را فراهم می سازد که برنامه ریزان صنعت گردشگری بتوانند از چند ماه پیش درباره مقدار بارش، دمای هوا و بالاخره زیبایی طبیعت و قدرت جذب گردشگر برنامه ریزی نمایند. توریسم در دنیای ارتباطی امروز یک حرکت جدید و یکی از عناصر مهم و اثر گذار ارتباطی بین تمدن ها تلقی می شود. صنعت توریسم نقش بسیار قدرتمندی در روند توسعه کشورها به عهده دارد و دارای ابعاد گسترده ای است که مهمترین زمینه های مورد توجه ملل مختلف ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که ارتباط بین ملل و جوامع مختلف در تحقق این زمینه ها و شرایط، ضرورتی اجتناب ناپذیر

است. همان طوری که منابع اقتصادی، راه ها و جاده های مواصلاتی، نیازهای فرهنگی و ارتباطات تاریخی و اجتماعی از ضروریات ارتباط مستمر و مداوم بین کشورها و ملل مختلف است و از زیر ساخت های توسعه به حساب می آید، نمی توان از عامل اقلیم و آب و هوا و تأثیر آن بر توسعه و تحول در بخش توریسم غافل بود، چراکه این مقوله از شرایط و زمینه های اولیه و اصلی ارتباطات بین کشورها و حتی بین مناطق و سرزمین های یک کشور و یا منطقه محسوب می گردد. لذا موقعیت جغرافیایی و آب و هوای مطلوب و سایر شرایط و زمینه ها موجب شده تا استان لرستان از قدیم الایام در مسیر ارتباطی فرهنگ ها و تمدن ها قرار گیرد.

موقعیت جغرافیایی استان لرستان

استان لرستان با مساحت ۲۸۲۹۴ کیلومتر مربع در غرب ایران در بین رشته کوه زاگرس واقع شده است و در حدود ۱/۸ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است این استان از شمال به شهرهای خمین و اراک از استان مرکزی و ملایر و نهاوند از استان همدان و از جنوب به استان خوزستان و از شرق به شهرستانهای فریدن و گلپایگان از استان اصفهان و از مغرب به استانهای کرمانشاه و ایلام محدود میشود. استان لرستان دارای پدیده های جغرافیایی شاخص چون رودخانه های کشکان و سیمره بوده و بخشی از رشته کوه های زاگرس را در بر می گیرد. این منطقه دارای معابر بسیار زیبا و مصفای کوهستانی، پوشش جنگلی بلوط و خصوصاً تنوع اقلیمی در فصول مختلف می باشد. این شرایط طبیعی در کمترین مناطق کشور و حتی جهان بصورت یک جا ملاحظه می شود. این موقعیت موجب شده تا از ادوار باستان تا کنون لرستان در مسیر ارتباطی ساکنان شرقی فلات ایران یا سرزمین های غربی قرار گیرد. مبادلات تجاری و ارتباط فرهنگی بین اقوام و ملت ها در دوران پیش از اسلام و توسعه و گسترش بلاد اسلامی در قرون اولیه اسلامی از طریق این منطقه صورت پذیرفته است و بعد از اسلام راه ها و معابر این استان بیشترین نقش را در فرایند ارتباطی ایران و سرزمین عراق برای زیارت اماکن مقدسه در عتبات عالیات داشته است که همکنون نیز این ارتباط وجود دارد. همچنین سالانه هزاران نفر تحت عنوان کاروان راهیان نور با عبور از این استان راه خود را به سمت مناطق جنگی دوران دفاع مقدس ادامه می دهند. البته نقش غرب ایران در گسترش تجارت بین مردم بین النهرین جنوبی و منطقه کوهستانی زاگرس و ماورای شرق منابع غنی، جایگاه مهمی دارد (فرانک هول، باستان شناسی غرب ایران، ص ۱۳). از پدیده های شاخص مطرح شده در این مبحث اقلیم، آب و هوا و تنوع آن می تواند عامل عمده و نقش کلیدی را در این مقوله داشته باشد که بنا به ضرورت طرح این مسئله بررسی ابعاد آن با اهمیت خواهد بود.

تنوع اقلیمی استان

موقعیت استان در محدوده ی جغرافیایی جنوب غرب زاگرس موجب شده تا استان از آب و هوا و اقلیم مطلوب

برخوردار باشد. لرستان سرزمینی کوهستانی است و به غیر از دشتهای سلاخور، چالانچولان، کوهدشت، الشتر، دلفان و خرم آباد و چندین دشت کوچک دیگر، بیشتر مناطق استان را کوههای فشرده و دره‌های تنگ از سلسله کوه های زاگرس فرا گرفته‌اند. شهرستان الیگودرز با ارتفاع ۲۱۰۰ متر از سطح دریا یکی از مرتفع ترین شهرستان های ایران و شهرستان پلدختر با ارتفاع ۶۸۰ متر پست ترین نقطه ارتفاعی استان می باشد. بلندترین قله‌های لرستان به صورت نواری در گوشه شمال غربی تا شرق استان قرار کشیده. بلند ترین نقطه استان قله اشترانکوه واقع در الیگودرز با ارتفاع ۴۰۸۰ متر می باشد.

برخی از این موقعیت ها عبارتند از:

موقعیت مختصات جغرافیایی لرستان، کوهستانی بودن و جهت امتداد رشته کوه ها، دشت های میان کوهی، میزان نزولات جوی، منابع آب و رودخانه ها، پوشش جنگلی و مرتعی، دشت های حاصلخیز حاشیه ای به منظور روشن شدن موضوع و تأثیر هر یک از پدیده های جغرافیایی مطرح شده در تنوع اقلیمی منطقه ضرورت خواهد داشت.

۱- مختصات جغرافیایی: لرستان در منطقه معتدل شمالی واقع شده، لذا با توجه به قرار گرفتن در منطقه معتدل از اعتدال آب و هوا برخوردار است. هرچند تأثیر سایر پدیده ها در تنوع و کیفیت آن بی تأثیر نیست.

۲- کوهستانی بودن و جهت امتداد کوه ها: مناطق بلند و کوهستانی از دمای پایین تری برخوردارند و می تواند در جذب رطوبت و نم مؤثر باشد، اما جهت امتداد کوه ها بر شرایط اقلیمی تأثیر خواهد داشت. امتداد رشته کوه های غرب زاگرس در جهت شمال غربی- جنوب شرقی است. این پدیده موجب شده تا نم و رطوبت حاصل از تبخیر آب دریاها در محدوده‌ی شمال غرب (دریای سیاه، مدیترانه) در مسیر دره ها به سمت غرب ایران کشیده شود و فعالیت حاصل از این سیستم میزان بارش کافی در فصول مختلف (پاییز، زمستان، بهار) بهره مند باشد. این پدیده بر اعتدال آب و هوای استان، پوشش گیاهی و جنگلی و منابع آب های سطحی و زیر زمینی و در کل شرایط برای استقرار و تمرکز جمعیت و جذب گردشگر فراهم شود. وجود ده ها اثر باستانی در منطقه از ادوار باستان دلیل مستند و قابل قبولی بر این مدعاست.

۳- دشت های میان کوهی و حاشیه ای: در حدفاصل چین خوردگی های منظم زاگرس غربی دشت های آباد و حاصلخیزی وجود دارد که تحت تأثیر عوامل طبیعی مختلف چون جهت امتداد ناهمواری ها، میزان نزولات جوی دارای لایه های آبرفتی است. تراکم آبرفت های حاصل از جریان سیلاب ها و فرسایش سطوح دامنه های کوهستانی بر غنای آبرفت ها افزوده است. این پدیده موجب شده تا زمین ها در دشت های میان کوهی و همچنین دشت های حاشیه ای

غربی کوهستانی زاگرس بسیار حاصلخیز باشد. حاصلخیزی خاک و منابع آب زیرزمینی فراوان در استان موجبات آبادانی و استقرار جذب جمعیت از ادوار باستان تا کنون را فراهم ساخته است.

۴- میزان نزولات جوی، منابع آب و رودخانه ها: استان لرستان سومین استان پر آب کشور است و ۱۲ درصد آبهای کشور را در اختیار دارد.

۵- بارش، استان لرستان با بارش میانگین سالانه ۵۵۰ میلی متر بعد از استانهای گیلان و مازندران سومین استان از نظر بارندگی در کشور است.

۶- مشخصات آب وهوایی، اختلاف دمای ثبت شده حداکثر و حداقل دمای مطلق در شهرهای استان لرستان به بیش از ۸۰ درجه سانتیگراد می رسد. حداکثر دمای ثبت شده ۴۷/۴ و حداقل دمای مطلق ثبت شده ۳۶- است. بطور کلی در استان لرستان سه ناحیه مشخص آب و هوایی دیده می شود:

• سرد کوهستانی

این ناحیه زمستانهای پر برف و بسیار سرد و تابستان های معتدل دارد. این ناحیه در قسمتهای شمال، شمال غرب و شرق لرستان قرار دارد. تعداد روزهای یخبندان در برخی از نقاط این ناحیه به بیش از ۷۰ روز می رسد. در این ناحیه با ریزش اولین برف زمستان طولانی شروع می شود و فصل بهار و پاییز در این ناحیه کوتاه است. مناطق بروجرد، دورود، ازنا، الیگودرز، نورآباد، و الشترکه بیش از ۱۴۰۰ متر ارتفاع دارند دارای این آب و هوا هستند.

• معتدل مرکزی

این ناحیه حد میانی ناحیه کوهستانی شمال، شمال شرقی و ناحیه پست جنوبی استان است. به علت ارتفاع کمتر، ریزش های جوی زمستانی و بهاره آن به صورت باران بوده و به ندرت یخبندان روی می دهد. بهار در این ناحیه از اوایل اسفند شروع شده و در اردیبهشت ماه به علت افزایش گرما، تابستان زودتر شروع می شود. خرم اباد و اطراف آن دارای این نوع آب و هوا می باشد.

• گرم جنوبی

این ناحیه استان که حداقل ارتفاع را داراست و به علت تاثیر بادهای گرم خوزستان و کم بودن عرض جغرافیایی و نبودن ارتفاعات بلند حداکثر دما را در تابستان دارا می باشد. مقدار باران در این ناحیه به حداقل خود می رسد. پلدختر و

بخش پابی دارای این نوع آب و هوا است که فصل برداشت محصولات کشاورزی آن چند ماه زودتر از سایر نواحی استان شروع می‌شود.

• ناهمواری ها

جهت امتداد ناهمواری ها در منطقه زاگرس غربی موجب گردیده تا گسترش و نفوذ توده های هوای مرطوب و باران زای دریای مدیترانه و دریای سیاه از دره های زاگرس مؤثر افتد. این پدیده، بارش کافی در فصول مختلف را موجب شده است. میزان نزولات جوی بر نفوذ آب در لایه های زمین بر غنای آب های زیرزمینی افزوده است و همچنین افزایش آب های سطحی و رودخانه های فصلی و دائمی را در این منطقه پدید آورده است. رودخانه‌ی سیمره به عنوان طولی ترین رود ایران در منطقه ایلام و لرستان و به موازات رشته کوه کبیرکوه امتداد دارد. بزرگ ترین تمدن های باستانی ایران در کنار این رودخانه شکل گرفته است. با توجه به موارد مطرح شده در خصوص این رودخانه می توان در جهت احیای تمدن آن با توسعه‌ی زیرساخت های گردشگری و ایجاد پایگاه های توریستی گام برداشت. علاوه بر جریان رودخانه ها و چشمه ها می توان به تأثیر میزان بارش بر توسعه جنگل ها و پوشش گیاهی و مرتعی منطقه اشاره داشت. بخش غربی زاگرس در محدوده‌ی استان ایلام از جنگل متراکم و پر بلوط برخوردار است که ویژگی طبیعی خاصی را به منطقه داده است و شرایط را برای گردشگران عرصه تاریخ طبیعی و بهره گیری از طبیعت و اکو توریسم فراهم نموده است.

نکته دیگر اینکه وجود نزولات جوی و به تبع آن پوشش گیاهی و مرتعی غنی موجب شده تا این منطقه به عنوان قطب عمده فعالیت اقتصادی در بخش دام و دامپروری نقش اساسی خود را ایفا نماید. از جهتی دیگر بسیاری از مهاجرت ها در ادوار باستان برای بهره گیری از این موهبت ها صورت پذیرفته که خود می تواند از جهات مختلف در بخش گردشگری مطرح می باشد.

۷- پوشش جنگلی، گیاهی و مرتعی استان، جنگل و مرتع از پدیده های جغرافیایی شاخص در بخش گردشگری است که اختصاص به گروه و یا بخش خاصی از مردم نیست بلکه مورد توجه همه مردم و از نیازهای جوامع بشری بوده و هست. استان لرستان به دلیل شرایط جغرافیایی خاص از پوشش جنگلی متراکم بلوط و دیگر گونه های جنگلی برخوردار است و بخش عمده ای از مساحت استان را پوشش داده است. درختان بلوط، ون، ارژن، پسته وحشی، زالک و... مهمترین درختان جنگلی استان را تشکیل داده است. علاوه بر درختان، وجود بوته ها از گونه های مختلف، پوشش گیاهی و مرتعی فصلی و دائمی با توجه به تنوع آب و هوایی از مهمترین ویژگی های جغرافیایی منطقه و استان می باشد. این موقعیت موجب شده تا از قدیم الایام امکانات و موهبت های جنگلی از عوامل جذب اقوام مختلف و

استقرار انسان قلمداد گردد و امروزه هم علاقه مندان به طبیعت را به سمت خود جلب نماید. با توجه به اهمیت اکوتوریسم در بخش توسعه گردشگری استان لرستان بهترین شرایط را در این زمینه دارا می باشد که بدون تغییرات در اکوسیستم تا کنون مورد بهره گیری مردم قرار گرفته و با ایجاد پایگاه های توریسم طبیعی و امکانات زیرساختی چون جاده های مواصلاتی، کمپ های استقراری و پناهگاهی، تأمین امنیت و... می تواند برای جذب توریست و گردشگر داخلی و خارجی مورد استفاده قرار گیرد.

۸- دریاچه و تالاب ها، استان لرستان با داشتن دریاچه گهر که وسعتی معادل با ۱۵۰ هکتار دارد حاصل از ذوب برف از قله اشترانکوه بوده و در ارتفاع ۲۳۵۵ متری از سطح دریا قرار دارد که خود قطب گردشگری مهمی در منطقه می باشد. همچنین در این استان تالاب های متعددی وجود دارد که یکی از مهمترین آنها تالاب بیشه دالان با وسعتی معادل ۹۱۳ هکتار از تنوع زیستی متنوعی برخوردار بوده و دارای جنبه گردشگری مهمی می باشد.

اقلیم و توریسم

به دلیل شرایط و موقعیت های خاص جغرافیایی حاکم بر منطقه جنوب غرب زاگرس که در مباحث قبلی مطرح و مورد بررسی قرار گرفت. لرستان از اقلیم مطلوب و متنوع برخوردار است به طوری که می توان همزمان و در فاصله کمی از یکدیگر چهار فصل را همزمان ملاحظه نمود.

در فصل زمستان، برف و کولاک را در قله و ارتفاعات شمالی استان موجب بسته شدن راه ها می شود. در این فصل در بخش میانی از بارش باران بهره گیری می شود و دامنه ها و دشت ها از آب و هوای بهاری برخوردارند. در صورتی که دشت های گرمسیری جنوبی دارای دمای بالاست و از وسائل خنک کننده استفاده می شود. در فصل تابستان این شرایط نیز بنحوی در استان وجود دارد. این تنوع اقلیم در کمترین نواحی کشور دیده می شود لذا شرایط برای تفریح و تفرج و بهره گیری از طبیعت و استفاده از جاده های مواصلاتی در تمام فصول سال وجود دارد. لذا برنامه ریزی برای ایجاد پایگاه های توریستی و گردشگری و ایجاد و توسعه زیرساخت ها در این بخش می تواند استان را در موقعیت خاص اقتصادی و فرهنگی قرار دهد. بازدید از جاذبه های طبیعی و فرهنگی و ایجاد فرصت برابر برای همه، یک اصل منطقی و پذیرفته شده است (راجر داس ویل، ۱۳۷۸، ص ۱۷۷) بنابراین وجود جاذبه های بکر و با صفای طبیعی در محدوده ی زاگرس می تواند مورد توجه باشد.

خلاصه و نتیجه گیری

آب و هوا و اقلیم به عنوان یکی از پدیده های شاخص طبیعی از زمینه های بسیار مهم توسعه توریسم و گردشگری است. استان لرستان در منطقه ای از کشور واقع شده که عوارض و پدیده های جغرافیایی موجبات اعتدال آب و هوا را فراهم ساخته به طوری که گستره استان دارای تنوع آب و هوایی است. ناحیه کوهستانی شمال استان از اقلیم سرد کوهستانی برخوردار است و دامنه ها و دشت های میان کوهی دارای آب و هوای سرد کوهستانی است. بخش های جنوب و غربی استان در زمستان از اعتدال هوا و در فصل تابستان گرما هوای مسلط این منطقه است. لذا اعتدال آب و هوا در فصول مختلف در جنوب غرب زاگرس خصوصاً در استان لرستان حکم فرماست. پوشش جنگلی بخش عمده ای از کوهستان های استان و جریان رودخانه ها و چشمه سارها در دره های کوهستانی، مناطق زیبا و دیدنی طبیعی را در پهنه ی استان فراهم ساخته که می تواند به عنوان زمینه های مطلوب بخش توریسم و گردشگری طبیعی تلقی گردد. لذا می توان با برنامه ریزی های متکی بر یافته های پژوهشی و در سطحی کلان موقعیت های گردشگری داخلی و خارجی را فراهم نمود. هرچند به دلیل شرایط اقلیمی مناسب و اعتدال هوا می توان در تمام فصول سال ارتباط با کشور همسایه را برای تبادل مسافران و زائران اماکن مذهبی فرام ساخت.

راهکارها و پیشنهادات مرتبط با اقلیم

- ۱- استان لرستان به دلیل واقع شدن در بخش میانی استان های غربی ایران همانند کانال ارتباطی ایران با عتبات عالیات و کاروان های راهیان نورمی باشد و به دلیل اقلیم مطلوب و اعتدال آب و هوا در تمام فصول سال می تواند به عنوان اقتصادی ترین راه ارتباطی با عراق مطرح باشد. لذا تأمین امکانات گردشگری و توسعه مراکز اقامتی در شهرهای مسیر راه کربلا در استان لرستان مورد پیشنهاد است.
- ۲- ارتفاعات اشترانکوه و رودخانه های سیمره و کشکان پدیده های شاخص جغرافیایی در حاشیه ی جنوب غرب زاگرس در محدوده ی استان لرستان واقع شده اند. این پدیده ها بر اقلیم منطقه مؤثر بوده و موقعیتی بسیار مطلوب از نظر جغرافیایی را فراهم ساخته است. وجود چشمه سارها، پوشش جنگلی، گونه های جنگلی متنوع، شرایط را برای گردشگری در تمام فصول سال را فراهم نموده است. لذا ایجاد پایگاه های توریستی و گردشگری و مناطق ویژه ی گردشگری حداقل انتظاراتی است که می تواند بر روند توسعه گردشگری غرب ایران خصوصاً استان ایلام با اهمیت ارزیابی گردد.
- ۳- وجود ده ها اثر باستانی شاخص شامل تپه ها و محوطه های باستانی، ابنیه تاریخی در منطقه و در مسیر ارتباطی ایران با کشور عراق در محدوده ی استان لرستان از جهات جذب پژوهشگران و علاقه مندان به مطالعه تاریخ و تمدن ایران زمین در این منطقه از کشور می تواند در قالب برنامه ریزی های بخش توریسم تاریخی مؤثر افتد.

لذا توجه پژوهشکده باستان شناسی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور در جهت انجام طرح های پژوهشی، بررسی و شناسایی آثار، حفاری و کاوش سایت های بزرگ منطقه تا احیاء و مرمت آثار و ابنیه موجود در این مسیر ارتباطی و همچنین ایجاد موزه های باستان شناسی و مردم شناسی در شهرهای خرم آباد و بروجرد می تواند عامل تحول و تحرک و جذابیت در بخش گردشگری تلقی گردد.

راهبرد های پیشنهادی

۱) پیشنهاد می شود باتوجه به نتایج حاصل از این تحقیق تنظیم و زمان بندی برگزاری تورهای سیاحتی، مسافرت ها، همایش ها، مسابقات ورزشی و ... باتوجه به وضعیت آب و هوایی منطقه تنظیم گردد تا رضایت کامل گردشگران نائل شود.

۲) برگزارکنندگان تورهای گردشگری ابتدا از مقاصد واهداف گردشگران آگاه شده و سپس باتوجه به آن زمان مناسب را از نظر شرایط اقلیمی و آب و هوایی جهت برگزاری تور انتخاب وپیشنهاد نمایند.

۳- بررسی موقعیت اقلیمی و آب و هوایی استان لرستان در بخش توریسم طبیعی وامکان سنجی های لازم.

۴- بررسی نقش اقلیم و آب و هوا بر توسعه صنعت گردشگری با نگاه ویژه به مسیر ارتباطی راهیان نورواماکن متبرکه کشورعراق.

منابع و مأخذ

- ۱- آمارنامه لرستان ، ۱۳۹۲
- ۲- ۲-داس ویل، راجر، مدیریت جهانگردی- مبانی، راهبردها و آثار، ترجمه دکتر سید محمد اعرابی ، ۱۳۷۸
- ۳- ۳- ایزد پناه ، حمید ، لرستان درگذر زمان و تاریخ ، ۱۳۸۴
- ۴- محمودیان، حبیب اله، آشنایی با جغرافیای استان لرستان، گویش، ۱۳۷۴
- ۵- حسونند ،حمید، شناسنامه اجتماعی فرهنگی استان لرستان ، ۱۳۸۸
- ۶- محمودیان، حبیب اله، استعدادهای جهانگردی استان و تأثیر آن در پیشبرد اهداف فرهنگی و اجتماعی، مقاله، ۱۳۷۴
- ۷- هول، فرانک، باستان شناسی غرب ایران، ترجمه زهرا باستی، سمت، ۱۳۸۱